

МОЦАРТ И МАГИЈА МУЗИКЕ

Ново Томић, *Вечерње Новости*, 2006.

www.pravoslovo.net

Геније од рођења

О 250. годишњици Волфганга Амадеуса Моцарта, пре него што се каже било шта о овом генију, треба се присетити речи великог аустријског диригента и виолончелисте Николауса Арнокура (1929): “Моцарт је велики композитор о којем се зна највише. Али, и поред тога, он је највећа тајна.” Овоме би могле да се додају речи једног од великих магова опере Ђоакина Росинија. Он је на питање који је највећи композитор, одговорио да је то Бетовен. А Моцарт? - приупитали су га.

- Моцарт је једини - казао је Росини. И тако целе ове године цео музички свет настојаће да проникне у тајну Моцарт. А тајна је у једноставном питању: Како је могуће да се такав композитор, такав геније, уопште роди?

Можда је на то питање одговорио још велики Јохан Волфганг Гете, 1831. године, који је свом знаменитом саговорнику

Екерману рекао да “појава као што је Моцарт увек остаје чудо које не може поближе да се објасни. А како би божанство уопште нашло прилике да ствара чуда, кад не би с времена на време покушало да то чини у изванредним појединцима, којима се дивимо и не схватамо одакле долазе.”

А Моцарт је дивно чудо због много чега. Живео је само 35 година (27. јануар 1756. - 5. децембар 1791), и током тако кратког живота компоновао је више од 600 дела; између осталог 54 симфоније, 30 клавирских концерата, седам виолинских концерата и још 17 концерата за разне друге инструменте и оркестар, 33 сонате за виолину и клавир, 26 соната за клавир, 23 гудачка квартета, 19 дивертимента за оркестар и више од 100 камерних композиција за разне саставе, затим 20 опера, 18 миса, седам кантата и многобројне арије за вокалне солисте и оркестар. Последње дело “Реквијем”, чије је спектакуларно извођење у Центру “Сава”, са 700 младих учесника, 28. јануара, слушало 4.500 људи, а дан касније и телевизијски аудиторијум, Моцарт је компоновао пред саму смрт.

Има композитора са већим опусом, попут Хајдна, Баха или Телемана, али нема ниједног који је толико створио за тако мало времена.

А Моцарт је био музичар такоређи од рођења. Почео је да свира кад је напунио четири године, менуете и лакше композиције, али је у петој већ компоновао - “Менует” и “Клавирски трио у Ге-дуру”, “К.1.” (1761) прва је његова композиција.

Свет је 2006. годину прогласио годином Моцарта. Из много разлога. Ако би један пасионирани меломан сада почео да слуша сва његова дела, под условом да то не чини баш сваког дана, потребна му је цела година. Моцартов опус заузео је, у најновијим издањима, 170 компакт-дискова; укупно око 200 часова музике. А ко пожели да нека дела слуша у више интерпретација, онда ту нема краја. Без Моцарта данас не може да се замисли ниједан музички репертоар, ниједан

фестивал, ниједна концертна или оперска сезона... Моцарт је свуда око нас. Ушао нам је у мобилне телефоне, у телефонске секретарице. “Мала ноћна музика”, “Турски марш”, тема из Симфоније у ге-молу... Толико света нема ни појма да сваког дана на сваком кораку слуша Моцарта.

Његово благо лице сместило се на кухињске крпе, на чаше и шоље, на упаљаче... Како би било дивно једно путовање Моцартовим трагом. На хиљаде књига, магазина, научних часописа и симпозијума њему је посвећено. Па “мозарт” ликер, бомбоњере и кугле! Колико се само новца зарађује на њему. А присетимо се, умро је у потпуној беди. Закопан је у заједничкој гробници на бечком гробљу. Данас би од ауторских права зарађивао више од двадесет милиона долара годишње.

Дечак жељан сна

Моцарт је био малог раста, око метар и шездесет. Стручњаци кажу да је то због тога што је у детињству мало спавао. А како би и спавао кад је на своју прву велику европску турнеју, која је трајала три и по године, кренуо 9. јуна 1762. године; имао је тада само седам и по година.

А и пре тога често је свирао и путовао ноћу, а познато је да деца расту у сну. У недостатку сна Моцарт није ни могао да постане цин, можда је и зато преко сваке мере израстао у музици.

На турнеју је кренула цела породица. Малог Волфганга пратили су отац Леополд, мајка Ана Марија и сестра Марија Ана, коју су из милоште звали Нанерл. Отац Леополд био је виолинист, композитор и познати педагог, аутор једног од најбољих уџбеника за виолину тог времена. Свом сину највише је помогао као педагог. Мајка Ана Марија, рођена Перкл, највероватније није суделовала у музичком животу породице. Није свирала ниједан инструмент, тешко да је била и музикална. Али, била је срдачна, добра и ведра особа, бринула је о мужу и деци. Сестра Нанерл, четири године старија од Волфганга, била је, такође, врло даровита, свирала је клавир и певала.

А мали Волфганг свирао је савршено клавир, чембало, оргуље и виолину. Његови концерти често су имали циркуски додатак: свирао је везаних очију или са чаршавом преко клавијатуре, да не би видео дирке! Са сестром је изводио и друге трикове: свирали су укрштених руку, или из партитура које до тада нису видели, а које су им слушаоци стављали пред њих или су изводили ехо ефекте... На турнеју су Моцартови кренили из Салцбурга, у којем је Ана Марија Леополду родила седморо деце, али су у животу остали само Волфганг и Нанерл. Пут је прво водио у Минхен, затим Аугзбург, Улм, Лудвигзбург, Бруксал, Швезинген, Хајделберг, Манхајм, Вормс, Мајнц и Франкфурт. Ту је Моцарта слушао четрнаестогодишњи Гете. Пошто се породица у Франкфурту “одморилa” двадесет дана, наставила је ка Бриселу преко Бона, Брила, Келна, Ахена и Тирлемона, а из Брисела је преко Монса, Бонавија и Гурнеја стигла у Париз 18. новембра 1763. године. Путовали су у кочијама, што је, наравно, додатно замарало децу. Током овог путовања Моцарт није само свирао, већ је и слушао друге мајсторе, а и компоновао је своје прво озбиљно дело Сонату за виолину и клавир. Свуда су га примали топло и са одушевљењем, као чудо од детета, обасипали га поклонима.

У Паризу ће Моцартови остати пет месеци. И ту су наишли на изванредан пријем. Ручали су код краљевске породице у Версају, Моцарта је лично послужила краљица Марија Лешчинска, жена Луја XV. Свирао је на најотменијим местима, а једину непријатност доживео је у салону госпође Де Помпадур. Осмогодишњи Моцарт спонтано је пришао госпођи и покушао да је пољуби. Она му то није дозволила.

“Ко је та жена да се тако понаша. А императорка Марија Терезија ме је лепо пољубила”, јадао се мало касније дечак.

Та иста императорка саветовала је, међутим, седам година касније свом сину, који се налазио у Милану, да “не путује као олош, као Моцарт и његови пратиоци”. И да их случајно не ангажује на свом двору!

А хладном држању госпође Де Помпадур као да се уместо Моцарта осветила судбина. Крајем фебруара 1764. прехладила се и добила запаљење плућа. Умрла је 15. априла, пет дана пошто су Моцартови наставили турнеју, упутивши се у Лондон. “Још добро држећа”, како је у једном писму приметио Леополд Моцарт.

Велико путовање

Међу великим музичарима тешко да је икада постојао путник попут Моцарта. Његова прва музичка турнеја трајала је три и по године, али су после ње одмах уследиле друге: са мањим прекидима, Моцарт је на путу током наредне деценије, још једном по Немачкој, затим три пута по Италији, поново по Француској... Од њих су посебно била значајна три музичка путовања по Италији. Али, зауставимо се у Лондону. Моцартови су у престоници Краљевства провели више од годину дана, задржавши се до 24. јула 1765. А шта се све на овом путовању, па и у Лондону, догађало знамо из Леополдових писама, која је отац Моцарт писао такоређи свакодневно свом салцбуршком пријатељу Лоренцу Хагенауеру, што из осећања обавезе у знак захвалности за позајмљени новац за пут, што из жеље да та писма остану сачувана као сведочанство једног подухвата (која му се, срећом, и остварила). Из тих писама знамо да су Моцартови били спремни да дају концерте и дању и ноћу, да се појаве у сваком салону у који су били позвани, а у недостатку сталнијих ангажмана смишљали су алтернативне концерте, спонтане наступе, свирали на баловима или у хотелима. Тако су марта 1765. године сваког дана од подне до три наступали у Хикфордској великој дворани у Бруеровој улици. То је заправо био хотелски салон у којем је двадесет година пре њих на гласхармоници свирао Кристоф Вилибалд Глук, аутор славне опере “Орфеј”.

Волфганг и Нанерл су свирали, а Леополд је наплаћивао улаз. Улазница је била скупља кад би деца показивала посебне музичке вештине, попут свирања на покривеној клавијатури. Леополд је био вешт у маркетиншким триковима. На плакатима је објављивао да деца имају мање година, верујући да ће то привући више публике.

У Лондону мали Моцарт је први пут слушао Хендлову музику, а упознао се и са Јоханом Кристијаном Бахом, најмлађим Себастијановим сином, који је тада био први музичар краљевске куће. У Лондону је компоновао неколико композиција за клавир за две и четири руке и прво сложеније дело: “Симфонију у Ес-дуру”. Уз подсећање да он тада има само девет година. Колико само времена и учења треба другим композиторима док стигну до прве симфоније!

У Лондону је, такође, започео праксу да сам компонује дела за клавир која ће касније изводити. Ако је опере, како се сматра, компоновао из страсти, клавирска дела, а нарочите концерте, стварао је за себе лично, да би их током целог живота изводио. У Лондону је компоновао још неколико симфонија, од којих неке нису сачуване.

Лондон је, уопште узев, за малог Волфганга представљао нешто посебно. Тешко је рећи да се он већ тада заљубио у овај град, али ни то није немогуће, с обзиром на уметничку зрелост коју је већ показивао. Можда се и идеја да стално живи у Лондону, која се код њега јавила касније, зачала баш тада.

Породица Моцарт напустила је енглеску престоницу 24. јула 1765, путујући до Салцбурга још скоро годину и по дана. Преко Кентерберија, Довера, Калеа и Денкерка стигли су у Лил, где их је око месец дана зауставила болест, а онда су преко

Белгије (Гент и Антверпен) стигли у Холандију - у Ротердам и Хаг, где су се деца разболела од тифуса! Срећом, преживела су и одмах наставила да наступају у Холандији, па поново у Белгији, да би преко Антверпена, Брисела и Валенсијана, 10. маја 1766. Моцартови стигли у Париз.

У француској престоници задржали су се до средине јула и онда преко Дижона, Лиона, Лозане, Берна, Цириха, Винтертура, Шафхаузена, Улма, Аугзбурга и Минхена најзад стигли у свој Салцбург. После Лондона Волфганг је својој ризници придодао још неколико клавирских соната и других композиција, а нека дела је започео. Зна се да је "Симфонију у Бе-дуру" компоновао у Холандији. Године кад се Моцарт вратио у Салцбург код Срба се родио Филип Вишњић. А до рођења свог највећег композитора Стевана Стојановића Мокрањца Срби су чекали још 90 година.

Отац – светац

Породица Моцарт била је необична, Волфганг Хилдесхајмер, аутор књиге "Моцарт", упоредио ју је са породицом акробата, пишући о њеној троипогодишњој турнеји по Европи. И данас је чест случај да се родитељи жртвују за децу тако што их прате у њиховом походу на успех. Те "пратње" понекад су благотворне, понекад драматичне; код Моцартових је било и једног и другог.

Леополд Моцарт показао се кадрим да у четворогодишњем Волфгангу отпрве открије божански дар. И он је одмах одлучио да се том дару сав посвети. Композитор Андреас Шахтнер, у писму Волфганговој сестри Марији Ани (април 1792), саопштава како се то откриће догодило:

- Шта то радиш? - питао је Леополд четворогодишњег сина.
- Један концерт за клавсен; ускоро ћу да завршим први део - одговорио је мали Волфганг.

- Покажи ми.

- Али, нисам још сасвим довршио.

- Дај одмах да видим... Ово мора да буде нешто врло лепо...

Од тог часа па све до Волфгангове женидбе Леополд је, мање-више, управљао и животом и каријером свог сина. Сестра Марија Ана била је, такође, веома даровита, али и њој је одређено да буде пратња генијалном брату. Да ли се отац сувише жртвовао за сина? Да је то мање чинио можда је сам могао да створи значајније дело. Неки стручњаци то нагађају, други су категорични да је Леополд био значајан виолинист и педагог, али никакав композитор!

Новинарка француског "Експреса" Лоранс Либан "поставила" је Моцарту питање да ли је отац био његова друга савест и, на основу преписке оца и сина, "добила" следећи одговор:

- Кад сам био мали увек сам говорио: "После Бога је отац." И то је било истина. Све му дугујем. Све је за мене жртвовао, своју каријеру, свој конфор, своје здравље. Чак и свој брак, пошто је живео далеко од моје блажене мајке, или зато што ме је пратио, или зато што је остајао код куће док је она била са мном. Али он као да је желео да ја увек останем дечак, као да је хтео да ме стави под стаклено звоно. Његове примедбе понекад су биле заиста претешке... Али, моје начело је да о ономе што ме се не тиче није вредно ни да се говори. Ту ништа не могу, напосто сам такав. Жив ме срам да се браним ако сам погрешно оптужен. Увек мислим да ће истина сама избити на светло дана.

После прве европске турнеје, Леополд је сина пратио и на три италијанске. Затим је у Француску с њим кренула мајка, која је на том путовању умрла - 3. јула 1778! Моцарт се први пут супротставио оцу кад се у његовом животу појавило женско створење. На путу у Париз у Манхајму се упознаје са певачицом Алојзијом Вебер и заљубљује се. Можда први пут. Осамнаест му је година. Одмах кује женидбене

планове и о томе обавештава оца. Леополд му упућује једно врло дипломатско писмо, наговарајући га да настави у Париз. Успева у томе. Веза са Алојзијом завршиће се годину дана касније, пошто је она одбила да се уда за њега.

Али, судбина је хтела да се нешто касније загледа у њену млађу сестру Констанцу. И томе се отац супротставио, подржала га је чак и Марија Ана. И тада Моцарт, децембра 1781. пише оцу писмо пуно протеста:

“Природа се у мени јавља исто толико гласно као и у сваком другом човеку, можда чак и гласније но код многих високих и снажних клипана. Мени је немогуће да живим онако како то чини већина данашњих младих људи. Пре свега, по природи сам сувише религиозан; друго, превише сам милосрдан према другима и моје намере су сувише чисте да бих могао да преварим једну невину младу девојку, и треће... сувише ми је стало до мога здравља да бих се могао вуцарати са блудницама; сем тога могу вам се заклети да никада нисам имао било какав однос са неком од оваквих жена...”

Почетком августа 1782. године Волфганг Амадеус Моцарт се оженио Констанцом Вебер. Истовремено, у пуном је стваралачком заносу: компонује Серенаду за дуваче у це-молу К. 388, Симфонију у Де-дуру К. 385, Гудачки квартет у Ге-дуру К. 387, почиње велику серију клавирских концерата... Бројеви уз К означавају редне бројеве његових дела које је установио Кехел. Његов опус, дакле, већ тада је врло велики.

Слободни уметник

Моцарт је у родном Салцбургу живео до своје двадесет пете године, али са сталним осећањем да је спутан. Вероватно зато што је на својим честим путовањима видео много веће и занимљивије градове.

Почев од 1769. био је у сталној служби. Најпре га је надбискуп Сигисмунд фон Штратенбах, који је ценио његово умеће, изабрао за почасног концерт-мајстора свог оркестра. За ову службу није примао никакву плату. Заузврат је био слободан да путује кад год пожели, што је он издашно и користио.

Сигисмундов наследник Хијеронимус за исти тај посао одредио му је плату од 150 гулдена, коју је касније повећао на 450. То је за оно време била позамашна сума. Али, послодавац је Моцарту наметнуо и низ обавеза. Ускратио је путовања и њему и оцу, такође у његовој служби. Због тога је дошло до несугласица, тако да су 1777. године обојица били отпуштени. Леополд је, после молбе надбискупу, био враћен, а Волфганг је са мајком отпутовао у Париз.

Две године касније надбискуп га, ипак, поново прима у службу, овог пута као оргуљаша катедрале у Салцбургу, са обавезом да компонује одређени број духовних композиција и да увежбава дечји хор. Тако је Моцарт написао петнаест миса, које су својом уметничком вредношћу надмашиле уобичајени квалитет дела по поруцбини.

Моцартов живот у Салцбургу био је обележен и са три значајна путовања у Италију, на којима га је пратио отац. Прво је било од 13. децембра 1769. до 28. марта 1771, друго од 13. августа до 15. децембра 1771, а треће од октобра 1772. до марта 1773. године. У то време најцењенији музичари, композитори и професори у Европи били су Италијани. Моцарт је тако једно време учио код падре Мартинија, тада најпознатијег стручњака за контрапункт, а у Болоњи је стекао диплому Академије филхармонике. Нису изостала ни признања. Добио је више поруцбина, а папа га је одликовао Златним крстом на црвеној траци.

Имао је само једанаест година када је ушао у свет опере, школском комедијом “Аполо и Хијацинт” (1767), а убрзо после тога компоновао је игроказ “Бастијен и Бастијена” (1768), која се и данас често изводи. Током боравка у Италији, он се још озбиљније исказује у том жанру, компонујући шире музичко-сценске форме.

Као четрнаестогодишњак у Милану завршава оперу “Митридат, краљ Понта” (1770), коју сам изводи: сам диригује и свира чембало. Годину дана касније у истом граду премијерно изводи и оперу “Асканио”, поводом венчања надвојводе Фердинанда, који је био у публици. Неколико дана касније, Волфганга и Леополда он је примио у аудијенцију.

У Италији Моцарт пише још две опере: “Сципионов сан” и “Луцио Сила”, али његови биографи нарочито истичу догађај из Сикстинске капеле, када је Моцарт показао невероватно памћење. Присуствовао је 1770. извођењу Алегријеве духовне “Мизерере”. Од 1638. године, када је ово дело настало, изводио га је једино хор Сикстинске капеле, а рукопис је брижљиво чуван у трезору Ватикана, да га случајни неко не би преписао.

Био је то изазов за несташног генија. Вративши се кући записао ју је у целини, од ноте до ноте, без иједне грешке. Ова композиција за деветогласни хор траје 12 минута.

Такав Моцарт седео је код свог салцбуршког послодавца за столом са слугама. То је било у складу са ондашњим обичајима. И његов отац је почео каријеру као четврта виолина у надбискупском оркестру а истовремено био собар! Али, Моцартова природа и таленат били су изнад таквих друштвених правила. Зато ће он у једном тренутку донети судбоносну одлуку: напустиће службу, одрећи ће се сигурног и загарантованог прихода, окренуће леђа родном граду и отиснуће се у свет као први слободни уметник у историји музике.

То је било неминовно. Осећао се тескобно. У писмима пријатељима говорио је да је његов родни град “мрзовољан и провинцијски”, а музички живот у њему “мршав и запуштен”.

У браку – бурно

Нпуштајући Салцбург у 25. години, Моцарт је одлучио да освоји Беч. Не само главни град, већ и највећи уметнички центар хабзбуршке монархије. По свему ономе што је до тада показао он је био кадар за то. Можда се у том часу још живо сећао како је као шестогодишњак, чудо од детета, седео у крилу императорке Марије Терезије и “обећао брак” њеној петогодишњој кћери Марији Антоанети, будућој краљици Француске.

Или га је на то подстакао велики успех који у марту те исте 1781. постигао својим бечким добротворним концертом. Вероватно већ тада није више желео да се враћа у родни Салцбург, али то ће од њега тражити надбискуп Колоредо. Моцарт моли да му се продужи боравак у Бечу, где цвета његова идила са Констанцом Вебер, али захтев му одбија надбискупов ађутант (и улизица) гроф Арко. Љутит, Моцарт даје отказ! Овог пута, гроф му излази у сусрет и избацује га напоље, шутнувши га ногом у задњицу! Гроф Арко је због овог геста постао “славан” и помиње се у свим Моцартовим биографијама. А у Моцартовом животу овај догађај представља тренутак када је велики музичар од собара постао слободни уметник.

За време владавине Јозефа ИИ, бечки музички живот је био врло бујан, захваљујући пре свега великој сценској активности. На снагу је ступила одлука двора о отварању приватних позоришта. Зато су се појавиле многе нове сцене, чак и у предграђима.

Такође, цар је подстицао оперу на немачком језику. У окриљу престижног Бург театра почеле су да се изводе националне “зингшил” опере, музичка сценска дела са говореним дијалозима. Моцарт се брзо уклопио у ову атмосферу и, пошто је у лето 1781. године, имао само четири ученика одлучио је да за наредну сезону доврши већ започети зингшил “Отмицу из сараја”. Опера ће, међутим, бити изведена тек у јулу наредне године, у Бург театру, са великим успехом.

Тридесет пет година касније, композитор Карл Марија Вебер, творац прве немачке националне опере (“Чаробни стрелац”), истакао је шта “Отмицу из сараја” издваја из Моцартовог опуса:

“Из овог дела зраче срећне године младости сваког човека које никад више не могу да се понове.”

Било је доста разлога да и Моцартова младост засија из овог дела. У време кад је “Отмица из сараја” настајала, Моцарт је био заљубљен у Констанцу Вебер. Констанца је била млађа Алојзијина сестра. Моцарт је старију сестру просио, али га је она одбила. Волфганг се, дакле, заљубио у несудбину свастику.

Као да је судбина хтела да се ово двоје младих сретну. Констанца је у Беч дошла с мајком Цецилијом код сестре Алојзије, удате за глумца Бург театра Јозефа Лангеа. А Моцарт је изнајмио собу баш код њих. Можда то и није било случајно... Двадесетак дана после премијере “Отмице”, Констанца Вебер је постала госпођа Моцарт, упркос очевим и сестриним покушајима да га од тога одврате. Имао је Моцарт, у то време, успеха и на другим местима. Посебно у отменим музичким салонима, као што је био Естерхазијев или принца Галицина. Зарађивао је толико да је могао да шаље поклоне сестри и оцу, а и да се усели у раскошну Камезину, кућу у којој је данас Музеј композитора. Волфганг и Констанца живели су, бар у почетку, прилично бурно. О томе сведочи писмо које је Леополд писао кћери Нанерл за време посете свом сину и снахи: “Не идемо на спавање никад пре један после поноћи, а не устајемо никад пре девет, ручамо у два, пола три. Сваког дана академије, концерти, увек бука, музика... Немогуће је описати овај хаос и журбу; откако сам овде пијанофорте твог брата најмање дванаест пута преносе из куће у позориште или у неку другу кућу.” Стиче се утисак да су Моцарту у почетку сва врата у Бечу широм отворена. Али, то неће дуго трајати.

Бунтовни Фигаро

Моцартова бечка слава трајала неочекивано кратко, тек неколико година. И била је много више извођачка него композиторска. И данас је несхватљиво зашто бечка публика у њему није открила великог композитора и великог оперског аутора. И не само публика већ и струка: његове две молбе за пријем у Друштво композитора, упућене 1785. године, остале су без одговора. Члан свог еснафа никада није постао! У престоници је, ипак, засјао као велики пијанист. Али, у томе се крила извесна подвала размаженој бечкој публици, јер је Моцарт, колико је познато, на клавиру изводио само своја дела. А она су настајала у изобиљу.

Музиколог Лео Шраде открио је једну занимљиву шему у стваралаштву овог генија, која се тиче количине Моцартових композиција. У сваком четворогодишњем периоду свог композиторског рада, Моцарт је написао по 100 композиција. Можда коју више или мање. То значи да је радио једним невероватно уједначеним ритмом. Многи ову шему не прихватају, али у периоду своје највеће бечке славе, од 1784. до 1787, он је компоновао више од половине својих клавирских концерата, концерт за хорну, пет квинтета за различите инструменте, пет клавирских квартета, три трија, пет соната, а био је и концертно врло активан. Занимљиво је да је тада први пут почео да води и каталог својих дела, уписавши Клавирски концерт у Ес-дуру, К.449, као прво своје остварење...

У то време имао је и највише ученика клавира и композиције, за које је, такође, често компоновао, било педагошке комаде, било сложеније композиције. Године 1785. први пут се сусрео са Хајдном, то је почетак једног великог пријатељства, каквих у Моцартовом животу није било много. Мамила га је, међутим, опера. Можда је разлог за то био успех “Отмице из сараја”.

Желео је, међутим, да се огледа у великој италијанској опери. Идеју је нашао у тада контроверзној и често забрањиваној комедији “Фигарова женидба”, Пјер-Огистена Карона де Бомаршеа, у којој, поједностављено казано, слуга, човек из народа, побеђује господара - то јест аристократу.

Према Бомаршеовом тексту Лоренцо да Понте је саставио либрето за оперу у четири чина, врло живог заплета. Бомаршеова комедија није била добра препорука за Моцартову “Фигарову женидбу”, јер је француски комад био забрањиван у Бечу, као и у Паризу. Али, цар је одобрио извођење.

У “Фигаровој женидби” Моцарт је, вођен идејом слободног уметника и побуном против моћи стечене рођењем, створио лик грофа Алмавиве, најнегативније личности у читавом свом опусу! Овим је бечкој аристократији бацио рукавицу у лице.

Премијера “Фигара” била је 11. маја 1786. године, у Бург театру, у велелепној поставци. Опера није доживела велики успех. Данас се сматра да је то био почетак Моцартовог бечког краја.

Пријем пред италијанском публиком био је, међутим, још гори: 1787. године “Фигарова женидба” је премијерно изведена пред надвојводом из Монце. Он се толико досађивао да је после два чина наредио да се Моцартова музика замени музиком извесног Таркија, који је, такође, компоновао по истом либрету! Моцарт није присуствовао овој премијери, али и да јесте ово не би могао да спречи, јер су сва његова права престајала чим би дело било исплаћено. Насупрот Бечу, “Фигарова женидба” је јануара 1787. године доживела прави тријумф у Прагу. Праг је град који је колективно открио Моцарта. У њему је генијални композитор отпрве постао херој. Људи су га на улици поздрављали, звиждали мелодије из “Фигара”. Овај успех заслужан је и за настанак друге велике Моцартове опере “Дон Ђованија”. Прашки импресарио Бондини поручио је да му Моцарт ову оперу компоњује већ за ту сезону и платио му 100 дуката.

“Дон Ђовани” је изведен у Прагу 29. октобра те исте године, у Националном театру. Моцарт је још једном показао да је чудо од уметника.

Случај Салијери

Бечки двор, као и већина других, имао је свог званичног композитора. Од 1774. године то је био Антонио Салијери (1750-1825), који је у тој почасту уживао више од двадесет година, све док га 1798. године није наследио Моцартов ученик Франц Ксавер Зисмајер.

Италијан Салијери је имао много мање дара од Моцарта, али је био много вештији у стицању привилегија. Моцарт није имао карактер за дворског композитора, Салијери јесте. Моцарт је сувише желео да буде слободан. Међу њима је, свакако, морало да буде ривалства. Утолико више што је Моцарт, такође, добио прилику да “заседне” на двору, јер га је цар Јосиф Други 7. децембра 1787. изабрао за “краљевског камерног музичара”, што је Салијери могао да схвати као угрожавање свог примата. С друге стране, музички образовани Италијан могао је боље од Бечлија да процени Моцартову величину. Неки извори кажу да га је због тога стално гризла завист, други њих двојицу приказују као пријатеље. Говорило се да је Салијери био један од неколицине поштовалаца који су Моцарта испратили на његово последње путовање до малог гробља на бечкој периферији! За многе легенде о Моцарту и Салијерију заслужна је литература, а највише Александар Пушкин. Он је написао малу трагедију у стиху “Моцарт и Салијери”, према којој је Николај Римски-Корсаков компоновао истоимену оперу, а Пушкиново дело било је пред очима и Милошу Форману кад је снимао свој познати филм “Амадеус”.

Салијери у Пушкиновој трагедии трује Моцарта да би спасао свет, верујући да после њега, ако још поживи, нико више неће моћи да створи ништа вредно и достојно његовог дела!

“Бог, Бог си, Моцарте - а сам то не знаш: / Но ја то знам - ја знам”, каже Салијери, а Моцарт одговара: “Заиста? Можда... / Али божанство моје глад осећа.” И тада ће Салијери доћи да идеју да Моцарта одведе на ручак “Код златног лава” и да му ту у вино успе отров. Али се онда каје што отров није испио и сам. Завршна сцена је право ремек-дело. Отровани Моцарт свира одломак из "Реквијема", свог последњег остварења, који му је три недеље пре тога поручила смрт у лику црног човека. И пита се зашто тај господин никако да дође по своју наруџбину, кад је она већ готова.

У стварности "Реквијем" је поручио екстравагантни гроф Франц фон Валсег, који је намеравао да га изведе као сопствену композицију. Учинио је то преко свог слуге, који је Моцарту, као и у Пушкиновој трагедији, уручио писмену поруџбину и удаљио се без речи.

Не зна се, дакле, поуздано какви су били односи између Моцарта и Салијерија. Приче да је други завидео првом вероватно нису без основа. Моцарт свог такмаца, ако је он то уопште био, помиње у једном писму свом оцу, написаном 7. маја 1783. Жали му се да опат Да Понте, “месни песник”, нема времена да му напише либрето за једну оперу, јер је презапослен, а још пише “пер обблиго” за Салијерија. “Као што знаш, ова италијанска господа (мисли и на Салијерија и на Да Понтеа) врло су уљудна према нама, али ми их добро знамо. Ако се удружим са Салијеријем, ништа од њега нећу да добијем, али бих заиста желео да покажем шта могу да учиним са италијанском опером! Стога сам мислио да би Вареско, ако није више љут на нас због Минхенске опере, могао да ми напише нов либрето за седам лица.” Неки извори наводе да је Салијери на самрти, маја 1875. године, признао злочин. Један од бољих Моцартових биографа Волфганг Хилдесхајмер тврди да је то “сасвим невероватно, уколико (Салијери) није умро луд, што изгледа није био случај”. На месту је и претпоставка да Салијери и није имао разлога за превелику завист, јер је код савременика имао више успеха од Моцарта. Био је значајан музичар а код њега су, између осталих, учили Бетовен, Шуберт и Лист. А прича о ривалству напросто је била неопходна, јер, како каже Хилдесхајмер, “само преко завидљивог антагонизма супарника херој добија потпуну потврду своје вредности”.

Моцарт је ту потврду, нажалост, стекао тек после своје преране смрти.

Целог живота - дете!

Моцарт је имао шесторо деце - нацивела су га само два сина - Карл Томас (1784-1858) и Франц Ксавер (1791-1844). За Франца Ксавера се још сумњало да и није Волфгангов, пошто му је мајка Констанца дала име по Моцартовом ученику Зисмајеру, с којим је често била у друштву, а и родио се 18 дана пре девет месеци, па су пажљиви биографи израчунали да је можда зачет кад је Моцарт био на путу. Карл Томас је живео 74 године и био високи чиновник у Милану, поштован и дарезљив, а Франц Ксавер је био осредњи музичар у Ленбергу и Карлсбаду, али није оставио никаквог уметничког трага. Ниједан се није женио, тако да се Моцартова генијалност угасила с њим самим.

Остала деца, још два сина и две кћери, нису доживљавала ни први рођендан. Кћер Тереза живела је осам месеци, а Ана Марија само један сат! Син Рајмонд умро је у другом месецу живота, а брат му Јохан после месец дана. Волфганга је, што се порода тиче, пратила трагична очева судбина, јер од седморо Леополдове деце, у животу су остали само он и сестра Нанерл.

Констанца је све шесторо деце родила у размаку од осам година, од 1783. до 1791. Рекло би се да им је готово цео брак, ионако кратак, јер венчали су се 4. августа

1782, а Волфганг је умро 5. децембра 1791, протекао у жалости. Међутим, у њему је било доста узбуђења и веселих тренутака. Пре свега због чудесно ведре Моцартове природе, коју Констанца није спутавала.

Данас доста знамо о Волфганговим осећањима према супрузи, захваљујући многобројним писмима која јој је писао са својих путовања или из Беча док је она била у бањи Баден, у коју је често одлазила. Не знамо готово ништа о њеним осећањима према мужу, јер ниједно Констанцино писмо Волфгангу није сачувано. Можда их је уништила она сама.

Волфганг је Констанци писао нежна и маштовита писма, али није се устручавао ни од ласцивности. Из Берлина јој 23. маја 1789. поручује: “У четвртак, 28, поћи ћу у Дрезден, где ћу да проведем ноћ. Првог јуна намеравам да спавам у Прагу, а 4. с мојом драгом женицом. Уреди твоје драго слатко нежно гнездо, јер мој човечуљак то заиста заслужује, он се сасвим пристojно понаша и жели да поседује твоју најслађу. Представи себи тог подлаца. Док ја пишем он пузи по столу и гледа ме с неизвесношћу...” Био је врло непосредан и директан, склон претеривању у шали и ласцивности. Ласцивна писма писао је и својој рођаци Марији Ани Текли Моцарт, званој Безле.

Књижевница Каролина Пихлер оставила нам је о Моцарту ово сведочанство: “Једанпут сам седела за клавиром и свирала један одломак из жФигараж. Моцарт, који је случајно био присутан, сео је крај мене, казао ми да наставим да свирам басовску деоницу и почео да импровизује варијације, тако лепо да су сви присутни остали без даха... Али, одједанпут му је било доста. Скочио је. И, као што је често чинио приликом својих лудих расположења, почео да прескаче сто и столице, мјаукао је као мачка и окретао се приликом скакања у ваздуху као горопадни дечак...”

У свакодневном животу Моцарт није одавао утисак великог и озбиљног уметника. Страсно је играо билијар, куглао се, чак мачевао. Није могао да прође ни поред једне хоризонталне површине, а да по њој не пређе прстима као по клавиру. Често је ударао петом о пету.

У неким Моцартовим биографијама наћи ћемо податак да је 4. јуна 1787. сахранио свог чворка. За ову птицу, коју је купио три године раније за 34 крајцаре, био је посебно везан. Забележио је да је она могла да отпева пет тактова теме из Клавирског концерта у Ге-дуру.

А можда је било обрнуто, да је Моцарт цвркут птице преточио у тему свог концерта.

Хајдн као брат

Моцарт је био веома дружељубив. У свом кратком животу срео је хиљаде људи, али није имао ни много заштитника, ни много правих пријатеља. Барон Готфрид ван Свитен најдуже је остао уз њега, године 1789. он је једини на листи претплатника за Моцартове концерте.

Сви остали, војвоткиња Тун, бароница Валдштетен, браћа Штадлер, барон Вецлар, његови бројни ученици - сви који су се утркивали да буду уз Моцарта, нису више желели ни да га виде. Током две тешке последње године његовог живота највише му је помагао Михаел Пухберг, угледан пословни човек, позајмљујући му значајне суме новца. Моцартови биографи израчунали су да су те позајмице достигле суму од данашњих 15.000 долара. Дуг је неколико година после Моцартове смрти вратила Констанца, која је у међувремену постала пословна жена и богата удовица, захваљујући објављивању дела свог мужа.

Једно Моцартово пријатељство остаје на посебном пиједесталу. Пријатељство са великим композитором Јозефом Хајдном (1732-1809). Упознали су се у Бечу 1785. године на концерту камерне музике у Моцартовој кући. Хајдн је одмах проценио

Моцартову генијалност. Његовом оцу Леополду је рекао: “У име Бога и као поштен човек саопштавам вам да је ваш син највећи композитор којег познајем. Он има укуса и, што је још важније, најдубље познавање компоновања.” И МОЦАРТ се дивео Хајдну, нарочито његовим гудачким квартетима. Зато је желео да и сам задиви Хајдна, посвећујући му својих шест композиција за квартете, које су, како је сам записао, биле “резултат дугог и тегобног напора”. Колико се овом послу предавао најбоље сведочи то што је један од квартета компоновао у тренутку док се у суседној соби порађала Констанца. Моцарт није застао!

Ови квартети заиста спадају у сам врх његовог камерног опуса. Хајдн му је пријатељство узвраћао тако што се за њега заузимао: “Љут сам - пише он Францу, гувернеру прашке области - што овај јединствени човек, Моцарт, још није ангажован ни у једном краљевском или царском позоришту. Извините ако сам претерао, јер тог човека много волим.” Иако је Хајдн био најславнији композитор свог доба и један од највећих ауторитета, ни то није помогло да Моцарт добије значајније место на друштвеној лествици. Десет година после Моцартове смрти Хајдн га се још једном сетио и одао му почаст у свом знаменитом ораторијуму “Годишња доба”.

Моцартова слава почела је поново да расте одмах после његове смрти. И није престала до данас. Шта данашња публика највише воли да слуша од Моцарта? Његове велике опере “Фигарова женидба”, “Дон Ђовани” и “Чаробна фрула” на репертоару су свих оперских кућа на свету, а последње две су обишле свет и у филмским верзијама. “Дон Ђовани” у режији Џозефа Лоузија, а “Чаробна фрула” - Ингмара Бергмана.

Три велике Моцартове симфоније, довршене током само два месеца, од јуна до августа 1788. године, Симфонија у Ес-дуру К. 543, у Г молу К.550 и у Ц дуру К.551, звана “Јупитер”, представљају велику завршницу низа од 54 симфоније и сматрају се његовим врхунцем. Али, на програмима оркестара широм света подједнако се налазе и “Хафнер” симфонија, Прашка, Париска, Линц-симфонија и многе друге које у свом наслову не садрже име града у којем су настале или човека који их је поручио. А шта тек рећи о делима која је Моцарт током целог живота “поручивао” сам од себе, о клавирским концертима, у којима је исписао своје најинтимније и најпоетичније странице. Међу њима, а има их укупно 27, издваја се дванаест насталих у периоду од 1784-1786. Ајнштајн их је назвао апотеозом клавира, сам Моцарт је наглашавао да су они компоновани и за познаваоце и за обичне љубитеље.

Није лако набројати само Моцартова ремек-дела, његове многобројне клавирске и виолинске сонате, дивертимента, виолинске концерте (посебно у Д дуру К. 218 и А дуру К. 219), Квинтет са кларинетом К. 581 (круна Моцартовог камерног стваралаштва)... док се не дође до Реквијема, његовог последњег дела, обавијеног и тајном настанка и тајном завршетка, који ставља још један вео на највећу тајну у историји музике звану Моцарт.

Богати сиромас

Моцарт је умро 5. децембра 1791. у један час после поноћи. Живео је 35 година, 10 месеци и 8 дана. У последњој ноћи уз њега је била свастика Софија. Констанца се налазила у бањи Баден. Софија је 34 године касније испричала Моцартовом биографу Георгу Николаусу Нисену, Констанцином другом мужу, да јој је зет умро на рукама.

Моцарт је био озбиљније болестан од 20. новембра, боловао је последње четири године, али је побољевао од детињства. Зато они који су били уз њега вероватно нису слутили да му је крај. Дан раније одржао је пробу недовршеног “Реквијема”, истина из кревета, 18. новембра дириговао је на отварању новог масонског темпла ложе Зур гекронтен Хоффнунг. Био је масон, и то угледан међу

браћом. Два месеца пред смрт још је јахао. Вероватно би то и наставио да у беспарици није морао да прода свог коња.

Као музичар, био је потпуно заборављен. Умро је у беди, у кући није било новца за сахрану. Зато је закопан у заједничку гробницу. Његово сиромаштво било је једна од великих тајни. Биографи су, касније, израчунали да његови приходи и нису били тако мали. За оперу “Дон Ђовани”, рецимо, добио је око данашњих 14.000 евра. Издавач Артарија платио му је за квартете посвећене Хајдну 450 флорина (око 9.000 евра), за “Фигарову женидбу” исто толико. Концерти које је давао у корист племства доносили су му између 500 и 1.500 флорина, а часови сваког месеца више од 500 данашњих евра.

Х. Ц. Робинс Ландон је израчунао да је Моцарт док је живео у Бечу зарађивао годишње од 2.000 до 6.000 флорина, то јест од 40.000 до 120.000 евра. “Не као Мајк Џегер, али не ни тако лоше”, пише Робинс Ландон у “1791. последња Моцартова година”. Поређења ради, годишњи приходи једног слуге били су 12 флорина, хирурга 800, а учитеља 300 флорина. Где је одлазио толики новац?

Моцарт је умео да троши. А тек Констанца. “Препуштала се нагонима, волела је задовољства, била је потпуно прилагодљива и поводљива. И док је Волфганг, исто тако, био склон хаотичном материјалном расипништву, била је најприроднија ствар за њу да учествује у том хаосу... Мада је њено расипништво одиграло своју улогу у породичној финансијској пропасти, ипак није било веће од Моцартове неумерености”, пише Волфганг Хилдесхајмер у књизи “Моцарт” (издање “Дерета”, превод Гордана Трбојевић).

Неки мисле да је Моцарт губио новац на коцки. Није доказано. Мада је увек био спреман да се бави неком новом врстом забаве, билијар му је био највећа страст кад није компоновао. Али, највише је волео да игра сам! И да за то време прича са Констанцом. Остала је, дакле, тајна како је Моцарт проћердао своје богатство. ВЕЋИНА биографа сматра да Констанца није била ни свесна величине свог мужа. Али, када се преудала за данског дипломату Георга Николауса Нисена “постала је достојанствена и сталожена, разборит старатељ наслеђа”. Вероватно ју је на овакав пут извео сам Нисен. Нацивела је и њега. Тада је имала визиткарту на којој је писало “удовица државног саветника Фон Нисена, раније Моцартова удовица”. Титуле за поштовање. До њих је стигла захваљујући и својим ревносним боравцима у бањама, за време Моцарта у Бадену, током брака са Нисеном у Бад Гаштајну. “Данас, 23. септембра 1829. имам среће, уз помоћ благослова мог небеског Оца, да се дванаести пут окупам”, уносила је у своје белешке и овакве детаље. Умрла је у осамдесетој години.

Нисен се латио писања прве Моцартове биографије. Није је завршио за живота, учинила је то прилично трапаво Констанца и објавила је 1828, две године после Нисенове смрти. И поред Констанциних непромишљених интервенција, ова књига је до данас драгоценост. Она је полазиште у расветљавању Моцартове тајне. Ако тајна његовог живота и стварања уопште може да се докучи.